

3. הגות וציון

מדברי מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

(מתוך "עין אי"ה")

— — — דיתבי רבי יהודא, ור' יוסי ור' שמעון, ויתבי יהודא בן גרים גבייהו, פתח ר' יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהם של אומה זו. תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות: ר' יוסי שחק, נענה ר' שמעון בר' יוחאי ואמר: כל מה שתקנו, לא תקנו אלא לצורך עצמם, תקנו שווקים — להושיב בהן זונות; מרחצאות — לעדן בהן עצמן; גשרים — ליטול מהן מכס. הלך יהודא בן גרום וסיפר דבריהם, ונשמעו למלכות. אמרו: יהודא שעילה — יתעלה; יוסי שחק — יגלה לציפורי, שמעון שגינה — יהרג. אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא. כל יומא הוה מייתי להו דביתיהו ריפתא וכווא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא, א"ל לבריה: נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערו לה ומגליא לך. אזלו טשו במערתא. איתרחיש ניסא, איברי להו חרובא ועינא דמיא. והו משלחי מנייהו, והו יחבי עד צוארייהו בחלא. כולי יומא גרסי. בעידן צלויי לבשו, מיכסו ומצלי והדר משלחי מנייהו, כי היכי דלא ליבלו. איתבו תריסר שני במערתא. אתא אליהו קם אפיתחא דמערתא אמר: מאן לודעה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה. נפקו. חזו אינשי דקא כרכי וזרעי. אמר: מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. כל מקום שנותנים עיניהם מיד נשרף. יצתה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם — חזרו למערתכם! הדור אוול איתבא תריסר ירחי שתא, אמרי — משפט רשעים בגיהנום י"ב חודש, יצתה ב"ק ואמרה — צאו ממערתכם. נפוק. כל היכא דהוה מחי ר' אלעזר הוה מסי ר"ש. אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה. בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוא נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה: הני למה לך? — אמר להו: לכבוד שבת! ותיסגי לך בחד? חד כנגד זכור, וחד כנגד שמור. א"ל לבריה חזי, כמה חביבין מצוות על ישראל! יתיב דעתיהו. (שבת ל"ג ב).

מאורע זה שמסופר עליו בגמרא מעורר כמה וכמה חמיהות: (א) מה היתה גישתו של ר' יהודה ששייבת מעשי הרומאים? (ב) מה פשר שתיקתו של ר' יוסי? (ג) מה תוכן ביקרתו של רשב"י לעומת שבחיו של ר"י? (ד) מה מסמלים שלושת הדוגמאות שבדברי ר' יהודה? (ה) משמעות שינוי הסדר של דוגמאות אלו בדברי רשב"י? (ו) משום מה מדגישים חז"ל שהדברים נשמעו לרומיים ע"י "בן גרים"? (ז) מה תוכן הגדרתו של ר' יהודא בשם "ראש המדברים"? (ז) משום מה התבטא העונש של ר' יוסי בגלות? () מה פשר הסתרתו של רשב"י ובנו, קודם — בביהמ"ד, ואח"כ — במערה? () מה ראו ללמדנו הסיפור בו פורט האוכל שהביאה להם אשתו של רשב"י? () מה החשש לקלות הדעת של האשה? () מה מסמלים עץ החרוב ומעין המים? () האם יש משמעות להדגשת מספר השנים שהיו במערה? ()

מדוע לא אמר אליהו את הבשורה על ביטול הגזירה באופן ישיר? () מה פשר בקורתם של רשב"י ור"א בנו את החורשים והזורעים, בעוד שלפני כן לא גינה אלא את הרומאים? () מה רצו תכמים לרמוז בבת קול שהתנגדה לביקורתם? () מה תוכן פסק הזמן שקבעו לעצמם בחזרתם למערה מעין משפט רשעים בגיהנום? () במה נחלקו ר"ש ובנו לאחר שיצאו מהמערה בשניה? () מה תוכן תשובת רשב"י על בקרתו של ר"א בנו? () מה הלימוד היוצא מהמסופר על זריזותו של אותו סבא ערב שבת בין השמשות, עם שתי אגודות ההדסים, ובמה נתישבה דעתו של ר' אלעזר על ידי זה?
על שאלות אלה נסבו דברי הרב שבא להסביר, ללמדנו על הגישה הנכונה הראויה להיות מופקת ממאורע זה כשבילנו. (סימנו את האמור, באותיות המתאימות לדברים שיש להתקשות בהם, ועם האמור יחלבנו הדברים).

י.פ.

(מכת"ק של הרב זצ"ל "עין א"ה — עיון באגדות חז"ל)
הובא לדפוס, נערך וסודר ע"י הרב יעקב פילבר

[א] ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום? דיתבי ר"י ור"י ור"ש, ויתבי יהודה ב"ג גבייהו, פתח ר"י ואמר כמה נאים מעשיהם של אומה זו, תקנו שווקים תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. המטרה של תיקון החברה האנושית היא בודאי מתחלפת לפי חילופי הדיעות, ולפי אותה ההבדלה הגדולה שבין קודש לחול ושבין ישראל לעמים, כן גדולה היא הבדלת המטרה של כנסת ישראל ביחס לתיקון חברת מין האדם שהיא עורגת אליה, לאותה המטרה שהציג לעצמו העם הרומי. מובן הדבר שלפי התחלפות המטרה מוכרחים ג"כ הרבה מעשים וסדרים להתחלף. אבל בכל זאת נפגשים ג"כ דברים מתאימים בפועל, שבין המטרה הגסה הראויה להיות מצויירת אצל הרומים לבין המטרה העליונה והקדושה של כנסת ישראל. הדברים הללו הם תיקונים נאים וטובים. ומי שפוגש תמיד צד ההשויה המעשית, ולוקח את הטוב ומשתמש בו לטובה ונהנה ממנו, ומשבחו אפילו כשבא ממקור שהוא בפני עצמו גס ומוסר מהמטרה הנכבדה הראויה להיות נחקקת על לבבה של ממלכת כהנים וגוי קדוש, הוא יכול להיות ראש המדברים בכל מקום. ועם כל הקורבה שלו לקדושה, ועם כל הדבקות בתורה וקדושתן של ישראל, יהיה יכול לפנות בלבבו מקום גם לגל הטוב הנפגש, אפילו כשהטוב בא מאומה הרשעה ההיא. וכאשר התנאים הראשיים במעמד החברה האנושית, היא חילוף הקנינים כדי שיוכל הכלל כולו להסתייע איש באחיו ע"י חילוף העבודות, וצירוף הרחוקים במקום כדי שיהיו יכולים לאחד כוחות רחוקים ממקומות מפורים, כדי להשלים את התיקון החברותי בכל צדדיו, ועל כולם היא שמירת הבריאות של כל פרט כדי שיצאו כחות עובדים פועלים. השווקים, המה ליסוד החילוף של הקנינים. הגשרים, ליסוד התקרבות הרחוקים. המרחצאות, לתיקון הבריאות, שהטחרה היא היסוד העיקרי שלהם. ואלה המעשים הנאים, לאיזה מטרה שיעשו, הם מתאימים עם המטרה היותר רוממה.

[ב] רבי יוסי שתק. כשהולכת פעולה טובה ממקור שאינו הגון, אז אפילו אם לא נוכל להכחיש את הטוב היוצא מהפעולה, מ"מ הננו תמיד שרויים בפחד, שלא יתגבר הצד הרע של הנטיה הפנימית ויביא שואה ורעה הרבה יותר מהטוב היוצא ע"י

הפעולה הטובה. ע"כ א"א למחות על הטוב והתועלת, אבל אי אפשר ג"כ לשמח, במה שהוא נעשה ע"י אותו הכח שמצד עצמו הוא כולו רע ועומד להשחית תכל ומלואה. ע"כ יסערו גלי הלב, ורגש ההכרה אל הטוב מעבר מזה עם הרגש של החזיון על כלל הרשעה שמתחזקת בכ"ז דוקא ע"י הטוב המורגש החיצוני מעבר מזה, [רגשות אלון] הגם נלחמים זה עם זה, עד שהלב נדחק ואי אפשר לו לדבר דבר, ע"כ ר"י שתק.

[ג] נענה ר"ש ב"י ואמר, כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן בהם עצמן, גשרים לטול מהם מכסים. מחאתו של רשב"י על כח הרע הפועל, אפילו בהיותו פושט טלפיו¹ ומתכסה בלבוש הטוב והחסד, היא חזקה כ"כ עד שהיא חודרת לסוף הפעולה בעצמה, לברר שכל מה שיוצא מן הרשעה, לא זו בלבד שיש עמו צדדים של הפסד המתלויים עמו מצד היסוד המשחת שבעיקר רעיון הטוב, שאז היה להוגה דיעות כעין משעול צר מאין לנטות ימין ושמאל, כ"א עצם הפעולות בעצמן הגן רחוקות מכל מטרה טובה, אפילו אותה הגלויה לפום ריהטא. כי יסוד הרשע מהפך הכל לרועץ, רק לטובת עצמו ולהרע לכלל החברה האנושית, כ"א יוסיפו עוד מועקה על הלחץ הקדום מתגרת יד העול הכבד של ממשלת העריצות שלהם. ע"כ אמר כיון שאין שום מבט של צדק, של חסד אלהי, שולט בלב האומה הרשעה הזאת, באופן שיקח לבבה אותו הדרך הטוב של אהבת הבריות באמת, שהרי אין להם בעולם כ"א אהבת עצמם לרדד את כל העולם כולו תחת רגלם, כדי שיוכלו להגיע לתאוותיהם השפלות בכל מלא נפשם הבהמית, א"כ מה יוכל הכלל לקוות מהפעולות. ע"כ לא יקלעו הפעולות אפי' את מטרתם הקרובה, כי תקנו שווקים, שהמטרה הקרובה של הרחבת המסחר היא הרבות הרכוש והעושר בחברה. והם עם נטייתם הרעה עשו להם מטרה להושיב בהם זונות, שההפסד הכללי הזה ירושש את החברה הרבה יותר ממה שיוכלו כל השווקים להעשירה, כי "בעד אשה זונה עד ככר לחם"² ו"רועה זונות יאבד הון"³. א"כ לא ישיג הכלל משורש הרע שום טובה אפילו קלה, רק רע והפסד חמרי ורוחני. וע"פ המטרה הזאת אין לשווקים יחש ישר עם הגשרים שיש בהם ענין חברותי, כ"א עם המרחצאות, אבל באופן מקולקל, כי לא על הנקיון והטהרה נוסד המרחץ הרומי, היוצא מנטיה של נפש בהמית ונמוכה, כ"א לשם רדיפת עידונים גסים ופחותים, שלא הבריות מגמתם כ"א העידון, שמחזיק את המתעדינים לסוף לתשושים ומפונקים, רחוקים מכל עבודה וריקים מכל גבורה אפילו חמרית, וק"ו שהם מתרחקים מכל תכלית שהיא באמת נשאה כ"א הם הורסים אותה. וגשרים שתקנו, לא יחברו את הרחוקים כדי להיטיב את מצב הכלכלה הכללית של כללות המשפחה האנושית, כ"א הם תקנום לטול מהם מכסים כדי להתמלא המה מפסולתם של העמים הרבים שינהרו אליהם, ולרוששם ע"י המכסים הרבים, עד שהקיבוץ הנמשך מהגשרים, לא יהיה בו טוב כללי, כ"א טובה של ערמה להם, רועה לעולם, ופחת מוחש לפיתוח המסחר באופן הגון ע"י אותו הערכוב של המכסים, שיבלע חיל גדול, יותר ויותר הרבה מהתועלת המנשך מהגשרים. א"כ אין מקום

1. ב"ר פר' סה'
 2. משלי ו' כו'
 3. שם כ"ט ג'

לשתיקה, כי אין כאן רציצת מחשבות, כ"א מחאה כללית על הרשעה כולה לכל צדדיה וגווניה, ולא יועילו כלל לעומתה אותם המסוות הקלושות שהתרבות הכוזבת מתגלה בהן לעין הרואה, ובלע בהר הזה פני הלוט על כל העמים.⁴

[ד] הלך יהודה בן גרים, וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. שגגה יוצאת לעולם, מפני שהיסוד הטוב, שעליו בנויה אותה הזהירות המתייחסת להענין ההוא, אינו קנוי יפה בנפש קנין טבעי, אע"פ שהוא חפץ להשמר ממנו מצד הסכמתו וחפצו לקבל עליו את עול המצוה או המדה ההיא, מ"מ השגגה רובצת לפתחו. אבל כל מי שכבר קנה לו קנין טבעי את היסוד שעליו המצוה בנויה מצד הרגש האנושי לכל הפחות, לו יש כבר שמירה פנימית בעומק נפשו ולא יבא לידי מכשול. הגרים הם דומים לישראל כספחת,⁵ מתחברים הם בגוף האומה ומתקרבים הם ג"כ בחיבה יתירה. אבל הטבעיות הישראלית של אהבת האומה העמוקה והטהורה, עוברים דורות עד שחודרת בלבבם, גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה,⁶ לכד היוצאים מן הכלל מצד עילויים הנערץ. ע"כ יהודה זה בהיותו בן גרים, לא יכלה נפשו להתנשא עד כדי אותה המדה הטבעית, עד שתחכימהו בהכרה פנימית, מכח אהבתן של ישראל, להשמר עמוק מאד מכל דבר רע ומזיק שיוכל לצאת מצד הניגוד שיתגלה לכללות הרומיים, מדבריו העליונים של רשב"י הנובעים מעומק הקדושה הישראלית שבמצב הנקודה המבדלת שבין ישראל לעמים, ע"כ לא ידע להזוהר, וסיפר הדברים, ונשמעו למלכות.

[ה] אמרו יהודה שעילה יתעלה, יוסי ששחק יגלה לציפורי, שמעון שגינה יהרג. ר' יהודה מצא את אותו הצד הטוב הנמצא בנקודה התוכית של הרע הגדול המלא את כל חללה של מלכות הרשעה, ובתור איש שהעמידתו ההשגחה האלהית על היסוד המעשי, להקים עדות ביעקב בדרכי חיי האומה, במשפטי תורת אמת, בפועל זה הוא דרכו הנכון להתפשר עם החיים שבפועל ובמציאות ולקחת מהם את החלק היותר נבחר וטוב. וכיון שבשעת הגלות, מן השמים המליכה לאומה זו ונתנו את ישראל בידה, היתה ג"כ עצת ד' שימצא סיוע מעשי מהאומה המושלת, אותו האדם הנעלה הראוי להיות העמוד המעשי לדיני תורה, לקבע הלכה כמותו נגד חבריו. ובהיותו מתגלה בתכונה כזאת של מציאות הצד הטוב שבכל פעולה לפי ההוה שלה, הנה יוסיף הוא למעטו את אותו חלק הניגוד הבלתי מוכרח הנמצא בין ישראל לרומי, שהניגוד המוכרח מצד ההבדלה האמיתית [אם] מרחיבו יותר מהכרח שלו, ולפעמים הוא מזיק לשתי האומות יחד יותר מהראוי. כך היא מחשבת המלכות ע"פ עצת ד', שגזר לשמור את עמו גם בהיותם בארץ אויביהם, ע"י חכמי דורות. ע"כ יהודה שעלה, יתעלה, ויוסיף במלאכתו למצא את היחוסים השווים שבין הררי הניגודים כדי שיוכלו עכ"פ העמים לדור בכפיפה אחת, במיעוט היוק זה לזה כפי האופן היותר אפשרי, לפי המצב המוכרח, השתיקה של ר"י נולדה מניגוד הנמצא לעיניו, בין עצם המעשים שיש למצא בהם צדדים טובים כדברי ר' יהודה. אבל בראותו את רשעת האומה את שובבותה ולבכה הנשחת הכולט ממעשיה המכוערים, מיד יולד בקרבו

4. ישעיה כ"ה ז'.

5. יכמות מ"ז ב'.

6. סנהדרין צ"ד א'.

אותו הניגוד המעורר את הלב למחות על הרחבת גבול הרשעה, ולחשוך את הדבר הטוב היותר גלוי, במחתרת של רשעה שתצא מהתפשטות כח הממלכה החטאה, אין כאן עצה כ"א להגלותו לציפורי, מקום שם לא יראה עוד את חיי הפריצות ההוללות והאכזריות של הרומיים, וידין את ערכם של המנהגים והתיקונים ע"פ עצמות מהותם, לא כ"כ ביחושם אל מחולליהם הנשחתיים, אולי ימצא בנפשו אז עצה איך לחבב את הנטיות הכלליות שברוח האומה ביחש לתיקון המדינה על בני עמו. אמנם בר"ש, מצאן את ראש פסגת ההבדל העצום שאי אפשר להתאימו, כי נפשו הקדושה שהיתה קשורה במצב הקדושה הישראלית מצד אור האלהי שעל עמו, כפי הרוממות היותר עליונה, כפי אותה המדה שישראל עומדין להתעלות עליה בזמן היותר שלם, שאז הרשעה כעשן תכלה, הוא היה נעלה מכל החשוכות של ההוה והמצויאות המרה שבימיו, כ"א היה עומד כסלע איתן לחזק ולאמץ את רוח ד' אשר על ישראל ע"פ התכלית היותר עליונה ומצד הנקודה ההיא יוצאת המאיסה באותו הכיעור והזוהמא שעשיו הרשע שרוי בה עם כל פשיטת טלפיו, "ואת עשו שנאתי".⁷ ע"כ מצאנו בו את אויבם בנפש היותר נערץ שאין להם דרך להנצל ממנו כ"א ע"י הריגה, שמעון שגינה י הרג. כי בהתעלות הטוב האמיתי מכל המקרים שבחיים מתגלה שנאת הרע אליו בעצם תקפה.

[ו] אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא. המוני הסיבות שמסבב אדון כל מעשים ב"ה הם הולכים תמיד להעמיד כל ענין על מכונו ומקומו. וכאשר לפי המעלה העליונה של קדושי עליון הללו, לא היו אויר העולם והסביבה ההוית מוכשרים לקבל את הדרכתם העליונה, המוחה על כל הסדרים של המציאות והמשטר ההוה. וכל זמן שדעות גדולות אינן ראויות להתקבל ולהתמלא בפועל, יש חסרון ג"כ במה שהם מתגלים, כי מורידים אז אותם מערכם וכבודם, כיון שאי אפשר שיוכר יקרם, כל זמן שהיכולת אינה מסייעת ועוד מנגדת להם. ע"כ היתה זאת העצה העליונה שיהיו הם צפונים בבי מדרשא, ושם לפני יחידי הסגולה יודיעו את מערכות לבבם העליונים. ומתוך ההתקבלות של הדברים אצל גדולי המעלה, אע"פ שהם אינם כ"כ גבוהי ערך כמעלתם הם, מ"מ יבאו בין כך המחשבות הגדולות לידי איזה התפשטות והרחבה, עד שיותר תוכשר אליהם הסביבה, ויהיו מעט ראויים להאמר, למען ישארו לדורות אחרונים, כשהיו צריכים לאורה.

[ז] כל יומא הות מייתי להו דביתהו רפתא וכוזא דמיא וכרכי. ישנם מעמדים גדולים, שהאדם הגדול צריך להתעלות בהם, שהם מכריחים אותו להיות הרבה בחיי החברה והמשפחה. ובכלל החפץ של בקשת טעימת ההנאות החושיות, מפני השביעה הגדולה שנפשו שבעה בטוב האור האלהי של החכמה והדעה הטהורה, מ"מ גם זה נשקל בשקל ההשגחה האלהית, בכל פרק כמה יחש יהיה נזקק להיות לאיש הגדול ההוא עם החברה ועם החיים. וכפי אותה המדה, המצומצמת לפעמים מאד, מזדמנים הסבות בכיוון נפלא. ואותו השיעור הוא הנצרך להעמיד את המשקל הנכון של התעלות על החיים כדי להכשירם, וההצטרפות עמהם כדי לפעול עליהם עכשיו או לאחר זמן. וזה הפרק שהיה הביהמ"ד המקום היחידי של כינוס כל האורה האלהית הגדולה של מאורים הללו הקדושים, היה היחש של הצירוף עם [בני אדם]

7. מלאכי א' ג.

בהצטרפם לחיי המשפחה במה שדביתהו היתה המביאה להם האוכל והמשקה המוכרת, ואל החברה במה שנהנו מדברים שהחברה האנושית היא משותפת בעשייתם, ריפתא וכוזא דמיא וכרכי.

[ח] כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה, נשים דעתן קלה עליהם, דילמא מצערי להו ומגליא לן. האשה כל כח המוסרי שלה גנוז ברגש הלב הטבעי. ואם תהיה ג"כ חכמה ומשכלת, אין כוח הכובד אצלה כח הדעת כ"א כח הרגש. וכח הרגש הוא ככל כח גופני עלול להשתנות ממאורעות חזקים. מה שא"כ כח הדעה המופשטת, שאע"פ שקשה לקנותו שיהיה קבוע בקנין חזק בנפש, אבל אם האדם כבר קנהו ונקבע המוסר היוצא מתמצית המדע הטהור בעומק נפשו, כבר לא יוכלו להסיעו ממקומו כל כחות היותר חדים ועזים. וזאת היתה ג"כ מעצת ד', שהיה נדרש להשלמת הדורות הבאים באור חכמה גנוזה טהורה ועליונה, שלא יהיו בה כל סיג של החשכה חומרית. ע"כ גם אותה ההחשכה, שצירוף שליטת הרגש פועל על השכל היה צריך שינתק מהם. וע"כ היו מוכרחים להתרחק לגמרי מכל חיי חברה והמשפחה, ולהתעורר ג"כ ע"ד החולשה שיש בשלמות הרגש לבדו, אע"פ שהוא חלק טוב מאד, והוא הקנין היותר מאושר לטובות שבנשים, מ"מ הלא אותה ההשפעה שהדעה מוכרחת להיות קלה במקום שהרגש נוטל את כח כובדו, היא צריכה להפסיק פעולתה מכל וכל, במקום שהיה השכל הכללי צריך להתרומם על מרום פסגת טהרות להיות לאור עולם, ולמלא את אור השכל במקום אבוקת הרגש. היתה ההתעוררות טובה על החולשה שנמצאת בהכרח גם בכשרה שבנשים, שיש לחוש בכ"ז שמא מפני שדעתן קלה, דילמא מצערי להו ומגליא לן.

[ט] אזלו טשו במערתא, אתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והוו משלחי מנייהו, והוו יתבי כולי יומא בחלא וגרסי. כשהגיעו למרום ההתעלות השכלית, כבר לא היתה הסביבה שבבית המדרש מקבלת לעומת הזוהר הגדול של מתקריהם ודיעותיהם הנשאות, עד שצצת ד' היתה אות שהחברה המדינית כולה תתרחק מהם, מפני שהם התעלו עליה הרבה מאד בכל דרכיהם ומעוץ הגיונם. ע"כ טשו במערתא, במקום שהמון החיים עם כל דמיונותיהם לא יכלו להגיע להם להפריעם מרוממותם הנשגבה, ודבר לא היה להם או שום צורך בצירוף היותר קטן לחיי החברה, שלא היתה יכולה כלל לצאת זכאית במשפטם הנשא והנשגב מצד התביעות המוסריות השכליות היותר עליונות. ע"כ היתה פרנסתם דוקא ע"י נס, ומאילן חרוב שתכונת מטעו בעולם בא כבר ע"י דעה מיושבת של אהבת הכלל, באופן מוסרי עליון, בתור חובה של היושר המושכל לנטע בשביל שיהנו הדורות הבאים, כי היכי דנטעי לי אבהתי.⁸ ע"כ הוא יותר קרוב להשכליות הנשאות של אלה גדולי העולם המקפלים את הטובה היותר עליונה של הדורות והזמנים בסקירתם העליונה והקדושה, ועינא דמיא, מהטבע בעצמו וכפועל אלהי בנס, בתכלית הזיקוק, באפס שליטה של מעשה איש הכרוכה באיזה החשכה וגסות השכל החומרי אפילו בכ"ד, ואפילו השרידיים של פעולת החברה שהיו להם במלבושים, לא היה יכול להתאים עם גבהות השכלותיהם וחזיונם על אמתת החיים ועליונותם והתרוממותם מהשפלות והזוהמא של ההוה, עד דהוו משלחי מנייהו ויתבי בחלא עד

צוארינהו, כולי יומא גרסי, בעידן צלותא הוו לבשו מכו ומצלו והדר משלחו מנייהו כי היכי דלא ליבלו. התפילה יש לה עם הרגש כבר עסק, וממילא יש לה ג"כ יחש אל החיים החברתיים, ע"כ רק אז היו יכולים לפי רום מעמדם להשתמש במעשי ידי אדם, ותבואת חרושת המעשי שהטילה החברה עם כל מגרעותיה על האדם, הצריך להזקק כ"כ לחיי שעה. אמנם ברוממות המעלה יש עליו לחיי החברה, עד שתוכל להתאים ג"כ אל המושכלות היותר קדושות ועליונות, והיו לפעמים יכולים להיות נשארים במצב של אפשרות השימוש החברותי ההוא ג"כ אחר התפילה, כ"ז שאור הרגש האלהי שע"י השכל התעלה במעלה היותר נשגבה, עד שיוכל להתאים אל כל הצדדים שבחיים באופן נאה. אבל זה העילוי בעצמו היה מלמד להיות שומר את הדברים המלאכותיים, הצריכים שמירה דוקא בשמן היותר מוכרח, שהוא שעת התפילה, ואז היו נשמרים ג"כ, מפני שהיו נאותים אל המצב הנפשי שלהם אז. אבל ככולי יומא, הוו משלחי למנייהו כי היכי דלא לבלי, בהיותם בזמן הגרסא נעלים מכל שיתוף חברותי וצורך לתנאי החיים הנהוגים, לא תכן ג"כ השמירה בבגדים, שהם אצלם אז למותר וטורח.

[י] אותיבו תריסר שני במערתא. חיי החברה המעשית הנם שש שנים, אח"כ מתעלים החיים לשנת השביעית בפנים ידועים באורח כללי. חיי השלמים הללו שהתעלו תמיד, היתה התקופה לבדה מספקת לחולל עליו כאותו העילוי הכללי, של עבודת השנים של המעשה ע"י הכשרה של שביעית. וההכשר הנהו צריך להיות כפול, עליית הצדדים העיוניים, הנדרשים לכלל כל השאלות שבכל הליכות החיים, עם כל פתרונותיהם היותר עליונים ושלמים, ואח"כ ההכשר להוציא אל הפועל את כל הצדדים העיוניים בחיים בפועל, ע"י החוספת הנשגבה של עז הרוחניות מקדושת אור ד' וזיו העליון הנמשך עליהם. ע"כ אותיבו תריסר שני במערתא, והיתה התפילה מחברתם לחיי החברה ברוח, כפי אותה המדה שהיתה דרושה להם לפי רוממות מעלתם, מבלי להתרחק מן החיים ההויים יותר מן הראוי לגמרי, מאחר שלא היו מוקפים משום סביבה חברותית, של חברים המשפיעים יחש על ההכרה של החיים המעשיים, שהיא תמיד נדרשת בכל דרכי המעלה שיוכל האדם להמצא בהם.

[יא] אתא אליהו וקם אפתחא דמערתא, אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה. הקדושים הללו, שהנזרם משאון החיים, ומכל חיי החברה ומהומותיהם, עשה להם רב ברכה בחיים היותר מלאים של הצורה האלהית אשר באדם, בהוסיפם אור חכמת אלהים ודעת קדושים, לא היתה יכולה ידיעה זו, של מציאות אפשרותם לצאת עוד אל החיים החברותיים, להיות קובעת מקום באמצע חייהם, כי תחת ששון הריעות והחברה היותר שלמה, הלא היה להם יותר ויותר אור ד' וששון הדות העליונות, וזיו החיים הברוכים כצבא המרום במרום. אמנם הלא מאת ד' היתה זאת, שבהתמלאם עז קדושה עליונה וחכמה נשגבה למעלה לראש, עוד יצאו וישפיעו על בני דורם. ותחת המחאה שעל החיים, היוצאת מאנשים הנשאים מאד, העורגים אל הסדר היותר עליון ומאיר בחיים, יהיו חמושים בעצה וגבורה, איך לתן מהלכים לחיי ההווה שיבאו למטרתם הנעלה ונשגבה. ע"כ לא מאמצע מקום משכן קדשם היתה יכולה לצאת הדאגה איך להודיעם את הדרך אשר כבר נפתחה לחברם עוד עם החיים, כ"א מצד פתחא דמערתא. ולא בדרך ישרה כאילו להם הדבר נוגע,

כי מה חסר למתענגים על ד' ועל טובו, כ"א מצד הדאגה הכוללת לתיקון העולם, היא עבודת אליהו בעולם, להשיב לב אבות על בנים, ולב בנים על אבותם,⁹ ולהכשיר לבן של ישראל לאור פני מלך חיים אביהם שבשמים, ממנו יצאה ההערה, בדאגה, איפא למצא הקשר, שידיעה זו דמית קיסר ובטלה גזירתא, תגיע עד לבו של בר יוחאי, כלומר מצד השיתוף התולדתי שיש לו עם בני הדור, אע"פ שהתעלה עליהם הרבה מצד השלמתו העיונית ודרכי הקדושה העליונה והדאגה הכוללת של טובת הכלל, בהגיע זמן אפשרותה, היא בעצמה נגעה עד לבבם, עד שהקשיבו רב קשב, ופנו לדברי אליהו האמורים באורח הערה כוללת.

[יב] כי נפקי חזו אינשי, דכרבי וזרעי, אמרו מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. ימחאו גדולי בני אדם על הרשעה הנמצאת בחיים, המכבידה את אכפה על בני אדם, ושוללת מהם את אור חייהם. אבל עם כל המחאות וכל דרכי התיקון אשר יהגה לב חכמים רמים ונשאים, לא יוכלו לסקל את מסילת החיים מכל הרעה הגדולה הטמונה בעמקם. כי יסוד הרעה הנה באה, ממה שעזב האדם את אשרו העליון, והוכרח לרדת מטה, ולהיות עבד... לצרכיו ההולכים ומתרבים ומערבבים את שכלו ואת טהרת לבבו. ע"כ החיים כולם עם כל סדריהם, המה רעה אחת גדולה הבאה מירידת האדם. והיא אמנם תלויה ברצונו, כי לו יתעלה האדם להשכיל כי [את] אשרו ימצא בעצמו, בהשלמתו את צלם אלהים שבו באור החכמה והיושר, בהיותם נובעים מנהר היוצא מעדן גן אלהים, שאורו זורח הוא בקרב נפשו פנימה, אז יוכל לחיות בלא כל עמל, כאשר האור העליון של נועם הדעה והצדק יענג את חייו וירומם את רוחו, לא יצטרך עוד לכל העול החברותי, להביא לחמו בזיעת אפו ולהיות עבד לכל הצדדים היותר נמוכים שבחיי גופו וחיי מדינתו. כי גופו יבריא ויגדל ונפשו תרומם ותנשא, מפרי העץ יוכל לשבע די שבעו, ובמיטב האקלימים החמים הממוזגים יוכל להתישב לחיות חיי עונג ושלום, אבל רק אז בהתרוממו להתענג על ד' בהשכלת אמת ודרישת צדק, תוכל המנוחה העליונה להמצא בלבבו, עד כדי לקרבו אל הטבע האלהית בדרך בריאה וישרה, ולא יהיה לו שום צורך בעסק של חיי-שעה כי הם ימצאו לו די ספקו ברב ברכה ושמחה, ממילא יסורו גם מהחיים החמריים כל מארה, כל חלי ומדוה, ועצם חלישותם ולקיותם עד כדי אריכות הימים היותר מלאים ואור השמחה והשלום היותר עליונה, כי כימי העץ ימי עמי. ומפני שהאדם נופל הוא ממה שהוא צריך לעמוד עליו במעלתו, ע"כ אין פלא מה שכל החיים לקויים ואין התיקון יוצא כלל מאיזה הטבה פרטית שבסדרי החברה, ע"כ חדלו כבר מהמחאה נגד הרשעה של המלכות הרשעה, שהכירו שהיא ורשעתה אינם כ"א חוליא אחת מהשלשלת של הרעה הגדולה של יסוד הסדר המקולקל, שהכריח את האדם להיות דוקא פולח ובוקע,¹⁰ עובד בעמל בשביל צרכי חומרו, שההשגחה האלהית נתנה לו זה העול כדי להטרידו מהמון שפלות חפציו, בהיותו חי חיים פראיים בלא עמל ויגיעה, ונפשו הגדולה הלא תבקש במה למלא את ציוריה החרבים, ולא תמצא מצד מיעוט עסקו בדברים הנעלים שהם אור חייו באמת, ע"כ הוכרח ליפול ברשת זו של כבד משא החיים. אבל למה לו כל אלה, הלא יוכל להתרומם כרגע להשליך מעליו חבליו, למלא נפשו מדי יום ביומו

9. מלאכי ג' כ"ד.

10. אולי צ"ל וביגע.

בציורי קודש והגיונים עליונים שהם חקוקים בקרבה, ויעלה בכל יום אל רוממות המעלה הטבעית לו, ויתענג על ד'. אז יבורך הטבע עצמו וכל חוליה, ואור הלבנה כאור החמה יהיה¹¹ והשמים יענו את הארץ, והארץ תענה את הדגן התירוש והיצהר,¹² באין צור לעסק חיי שעה. ע"כ המחאה הכוללת היא הדרך האחת שראוי להרים דגלה בין בני אדם, ביותה אם כל הרעות הפרטיות. והיא מה שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. ע"כ ישפל הרוח ויטומטם הלב, ותפרה העולתה, עד שאין דרך למעט הזדון כ"א בעול המחרשה והאת, דכרבי זרעי. אבל בשובם אל על הכל יתוקן כמו רגע, ואין הדבר תלוי כ"א בתשובה עליונה.

[יג] כל מקום שנותנים עיניהם מיד נשרף. מצד המבט היותר עליון איך שהעולם צריך הוא להתנהג, כדי שיראו הבריות אור וחיים של אמת, אין כאן מקום לפשרות, לתיקונים למחצה לשליש ולרביע, כ"א מחיקה גדולה על כל הסדרים ההויים, על כל העול הגדול הנעשה בחיי החברה, ועל כל העבדות הבזויה שלקח לו האדם, בהגבירו על עצמו דמיונו ותאוותיו הרעות ועי"כ נעשה שפל ונבוה, וכל הדברים הטובים שלו באו לקויים וחסרים, מכוסים בענן של סכלות ורשעה, עד שצריך חידוש מעיקר היסוד, עד שיעמוד על יסוד הקדושה והטהרה העליונה, המתאמת עם נועם השי"ת וזוהר אור החכמה האמיתית המופיעה על הנפשות הזכות באור קדושה עליונה. והציורים איך לחדש פני החיים כולם, הם כ"כ נחפזים באין אריכות זמן, מפני שאין שיעור למצוקה המורגשת בנפשות קדושות למראה הרשעה השולטת בחיים ההויים, והדרך הוא מפולש מאד מאחר שאין שום דבר החוצץ כ"א טהרת לבכם של בני"א הבאה מנטייתם אל התורה והחכמה, שאצל חכמי קודש כאלה לא יוכל להצטייר כלל למה יתעכבו בני"א מהטבת עצמם העליונה הזאת כשיש לאל ידם, ולמה הם אסורים בכבלי הרשע והכסל שהם בעצמם שמים אותם עליהם. ע"כ כל מקום שנותנים עיניהם ומסתכלים במצבו ביחש לקדושה ולמוסר העליון איך מה שראוי להיות כשילכו בני"א בדרך הטובה והישרה, מיד נשרף, בלא איחור ודיחוי בלא פשרה וביצוע.

[יד] יצתה ב"ק וא"ל להחריב עולמי יצאתם חזרו למערתכם. הדעה האלהית אמנם הלא היא למעלה למעלה מחכמת כל חכם, היא הסכימה שדוקא מכל הרעות וכל ההשפלות הנמצאות בהוה ומכל סדרי החיים המקולקלים, דוקא כשיצאו אל הפועל עם כל ניוולם וכיעורם, ודוקא כשתנתן להם שליטתם בכל הזמן הנדרש ע"פ חכמתו של יוצר כל ב"ה, דוקא מכל הרע והכיעור הזה תצא האורה היותר שלמה כשאחר כל הרחבתו יוחזר לטובה, וממנו בעצמו יאירו אורים לצדיקים וישרי לב. ע"כ צריך דוקא עם הקדושה העליונה לרדת עד עומק של שפלות החיים, לקיימם כפי מה שהם ולזככם לאט לאט, עד שיעלו אל מה שנועד להם ע"פ חכמת יוצר כל ב"ה. וכיון שעוד לא באתם עד אותה המעלה איך לקשר את כל החיים בירידתם כמו שהם אל התעודה העליונה, וחפצכם להחריב את המצב של ההוה כדי לבנות על משואותיו עולם מתוקן במהרה, ולא לשכללו קמצא קמצא עד שישוב לתיקון השלם ויחזר הרע לטוב. ע"כ שובו למערתכם, להוסיף עוד מעלה, עד שמרוב החכמה והקדושה תוכלו

11. ישעיה ל' ס"ו.

12. הושע ב' כ"ג, כ"ד.

דוקא על ידה לרדת מטה. מטה אל החיים, לתקנם כפי חפץ השם יתברך, שאמר עולם חסד יבנה,¹³ ולא תהו בראה.¹⁴

[טו] הדור אזול, אותיבו תריסר ירחי שתא, אמרי משפט רשעים בגיהנם שנים עשר תודש. הרגישו בעצמם שהם צריכים עכשיו להתרומם עד אותה המעלה של קרבת החכמה האלהית, עד שעם כל רוממותם ותביעותיהם הגדולות עכ"ז יהיו מלאי רצון מהחיים ועסוקים בתיקונם, כמו שאנו רואים שחפץ השם יתברך הוא בהכשרו ע"פ מדתו. אמנם לזה הם צריכים להחליף כמה ענינים מעצם טבע נפשם, שיהיו צריכים להשתנות ע"פ ההשקפה הזאת של הצורך להעלות את החיים כמו שהם אל מעלתן הראויה, ולא לשאוף למהפכה פתאומית שא"א לה בלא חרבן העולם. ע"כ יחדו לזה אותו הזמן הנועד לתקן את הנפשות מצד קלקולים הנדבקים בעצם טבעם, להכשירם לצד הטוב בשינוי עצמיותם.

[טז] יצתה ב"ק ואמרה צאו ממערתכם. לא למען שימצא העולם, על כל רעתו ושפלותו, חן בעיני קדושי עליון הללו הרואים את אור האמת והצדק בזהירו, היתה מטרת ההחזרה, כי איך אפשר שיאמר לרע טוב. כ"א שיהיה כח המראה ממותק באופן שיהיו נזקקים לתיקון ע"כ לא יכלו לדעת בעצמם, עד כמה הסתגלו בהתאמתם אל המציאות באלה הי"ב חודש. כי סוף כל סוף מצאו בעצמם ניגוד עצום על כל סדרי החיים הנהוגים. אמנם ע"פ עצת ד' וההשגחה העליונה, המצרכת את כל הרעיונות והנטיות לתכליתה העליון בהנהגת העולם וסידורו, כיון שכבר נמחקה סאת ניגודם באופן שיוכל העולם לקבל את אשר יצא מאתם, לגדלו ולרוממו ולהביאו למעלתו הנועדת, ע"כ יצאה ב"ק ואמרה צאו ממערתכם.

[יז] נפקו, כל היכי דהוה מחי ר"א הוי מסי ר"ש. כל כח כשמתגבר במדה גבוהה א"א לו להתחבר בכפיפה אחת עם הכח ההפכי לו. ע"כ כיון ששני הצדדים הם מלאים ענין ודברי אמת מרובים. הצד השלילי המורה על הרעה והשפלות שיש במציאות, והבחנת חולשת הנהגת החיים ע"י לב בנ"א הנשחת והנשפל. והצד השני לעומתו, למצא את הטוב, בין צדדי הטוב הנמצאים גם במצב הירוד של ההוה, בין הטוב שיהיה נצמח בעתיד דוקא מעומק הרע. ע"כ כדי שיהיו שני הצדדים מלאים כ"א מאותו השכל והאור האלהי הנצרך לו, נחלקו לשתי מערכות, כדי שכל אחד יתן את פריו בכל עז. והיה ר"א מברר את הצד השלילי, ור"ש לעומתו מברר את הצד החיובי, וכח הזכות של החיים, בין מצד ההוה בין מצד העתיד, וכל היכי דמחי ר"א הוה מסי ר"ש.

[יח] א"ל בני די לעולם אני ואתה. אם הסיבוב של כל המציאות וכל המון המעשים הרחבים והרחוקים של בני אדם, יהיו ערוכים לקראת אותו התכלית הנדרש שיצאו מכללות בנ"א, רק יחידים אנשי קודש מלאי אור אמת וקדושת אלקים עליון ב"ה כדאי הדבר שישוּבבו כל הסובבים הנראים כורים לנו. ע"כ יש להביט בקורת רוח על כל הפרעות שבחיים, על כל שפלותם ומיעוט ערכם, כיון שהם כמו הכנה להוציא את הכח המרכזי שלהם במקום היותר נכבד, בשרידיים אשר ד' קורא, שהם אינם

13. תהילים פ"ט ג'.

14. ישעיה מ"ה י"ח.

יכולים לצאת אל הפועל ולהמשיך קיומם ופעולתם, כ"א השפעת רבים שהם נמשכים עמם בהוייתם. ע"כ אמר לו שדי לעולם אני ואתה, כח שולל קדוש ואדיר וכן כח מחייב טהור אדיר קדוש וזך, כדי שימצאו במציאות נפשות גדולות כאלה צריכים כמה כחות להיות נשפעים, וכמה סדרי החיים להתאחד. ע"כ די לעולם אני ואתה, ואין לדרוש את האורה השלמה בכל מרחב החיים הכללי, כ"א במרכזו היותר נכבד ויותר תכליתי, הוא במציאות הסגולה הפנימית.

[יט] בהדי פניא דמעלי שבתא, חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא, ורהיט בין השמשות, א"ל הני למה לך, א"ל לכבוד שבת, ותסגי לך בחד, חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, א"ל לבריה כמה חביבין מצות על ישראל, יתיב דעתייהו. קדושת השבת יש שנים בכחה, האחת מה שהיא מקדשת ומעלה את ישראל בקדושתה העליונה ומרוממת אותם בעצם קדושת היום למעלה מכל עניני חול ומדבקתם בכבוד עליון וקדושה עליונה. חוץ מזה, היא ממשכת ג"כ את כח כל ימי המעשה עם כל חילונותם ושפלותם, שע"י שהם נזכרים בקדושת השבת הנם מתרוממים. ובאין הכרה מוחשית, הנפש הישראלית מרוממת עצמה אפילו בימי החול מפני זכר של יום השבת, ובזה אין דברי החול שפלים כ"כ כמו שהם נראים בחיצוניות שלהם, כ"א הם הולכים ומתעלים בקדושת השבת. ואע"פ שרוב הזמן הנם עסוקים בעבודת החול, מ"מ כ"כ הקדושה קרובה היא אל לבם, עד שהתכלית העליון שבחיים מונח עמוק בתוך הלב שהוא נעוץ דוקא בהקדושה. וכפי הרוממות של גילוי קרבת אלקים ב"ה בנפש, שהיא כמדת הטוב והצדק, ויתר דרכי השם יתברך שנדבקים בה, ע"פ המבט הזה יש להשקיף על חיי שעה ועל העוסקים בהם בעין של קורת רוח. בין השמשות הוא המעבר שבין העבר להעתיד והוא מקשר את החול אל הקודש, ומורה השפעת הקודש על החול ע"י קישורו, אע"פ שמצד ההרגשה החיצונית נראה שהחול הוא מאד מגושם ופחות, מ"מ יש בו כח פנימי שרק בסקירה של ההרגשה פנימית חדה הדומה לחוש הריח, שהוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו,¹⁵ רק אז יוכר קדושתו ועילויו. וזה הכח של פעולת הקודש על החול הוא פועל את הזריזות המעשית, עד שמעורר ג"כ את כחות הזקנה להיות מזורזים בפועל ובמעשה, ומ"מ אע"פ שהחול מושפע מהקודש מ"מ אין מעלת הקודש נופלת לחשבה רק כמצורפת אל החול, כ"א היא עומדת במעלתה לעצמה ג"כ. ע"כ בהגלות להם שבהדי פניא דמעלי שבתא ההוא סבא, שלא היה לו ראוי להמצא בקרבו כבר כח הזריזות למרוצה וחפזון, ומה שינה עליו טבעו להיות פעולת החיים כ"כ ניכרת עליו לקדושה, דהוה נקיט תרי מדאני אסי, להריח בהם לכבוד שבת, בהוראה על ההרגשה הפנימית הרוחנית שצריכה לצאת מקדושת השבת. אמנם תרתי ל"ל, אחד כנגד זכור, המורה על היחש של השבת עם החול, ואחד כנגד שמור המורה על עצם השמירה של קדושת השבת כשהיא לעצמה, אמר כמה חביבין מצות על ישראל, שקדושת המצות היא הנשמה המונחת בתוך כח החיים של גלגל כל פעולותיהם, שהן נראים כ"כ פשוטים ושפלים, יתיב דעתייהו, ולא הצטערו עוד על חיי עולם הנבלעים מחיי שעה, בראותם כי גם בחיי שעה יש לישראל

15. ברכות מ"ג ב'.

קישור אמיץ לחיי עולם. וזה הקישור הוא מחדש ונותן כח לכושלים ועיפים, להיות זריזים לעבודת הקודש גם בימי זקנה ושיבה, ועילוי הקדושה הזאת של הפיכת טבע הזקנה הכבדה לזריזותה של הילדות, דבר זה א"א לצאת אל הפועל כ"א ע"י פעולות החול כשהם מתפרצים מחוגם לעלות אל הקודש, כאותו היחש שיש לחיי עולם אל חיי שעה, שהם מוסיפים מעלה בצירופם, ע"כ יתיב דעתיהו.